

**МОТИВИ КУЛІШЕВИХ «ЛИСТІВ ІЗ ХУТОРА»
У ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «НЕОДНАКОВИМИ СТЕЖКАМИ»**

Г. П. Калантасєвська

Кандидат філологічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-8727-9427>

Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
g.kalantaevskaya@journ.sumdu.edu.ua

І. В. Сипченко

Кандидат наук із соціальних комунікацій.

<https://orcid.org/0000-0003-3323-3786>

Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
i.syrchenko@journ.sumdu.edu.ua

Дієвим захистом від переможного наступу глобальної міської цивілізації на духовний і морально-етичний простір свого сучасника П. Куліш вважав хutorянські традиції у контексті природного гармонійного життя і дотримання особистістю законів Святого письма. Ставлення письменника до загроз українському суспільству, що йшли від культивування споживацьких смаків, прагнення конкурувати в гонитві за комфортом і модою, підтримав у своїй творчості І. Нечуй-Левицький, простеживши у повісті «Неоднаковими стежками» шлях стрімкого занепаду двох родин (міської і сільської) внаслідок захоплення ними фальшивими цінностями світу накопичення і марнославства.

У запропонованій статті простежується органічний зв'язок і творча інтерпретація поглядів П. Куліша, висловлених у публіцистичному циклі «Листи з хутора», з ідейним звучанням повісті І. Нечуй-Левицького «Неоднаковими стежками», в якій автор дослідив причини і катастрофічні наслідки нехтування особистістю традиціями свого роду та обрання нею пріоритетів егоцентризму та гедонізму. Звертається увага на тісний зв'язок впливу зросійщеного Києва (чи Петербурга) на героїв твору (Ванатович, Михайло Уласевич) з їхньою внутрішньою готовністю стати перевертнями-приспосуваннями заради кар'єри, державних нагород чи схвальних відгуків у міських приватних салонах.

У статті аналізуються письменницькі характеристики й замальовки сільського та київського богемного життя на емоційно-психологічному, побутово-господарському, звичаєвому, ціннісному, культурно-освітньому рівнях, наголошується на представленому у творі конфлікті не лише покоління батьків і дітей, а й на конфлікті духовних цінностей – колоніальної моралі та розважальної культури, – з одного боку, і традиціями роду та справжньої освіти, – з іншого. Розглядаються і постаті нових героїв суспільства, чії життєві стежки спрямовані не на пошуки насолоди, а на допомогу своєму народові через просвіту і впровадження сучасних технологій у сільському господарстві.

Ключові слова: міська цивілізація, світ накопичення і марнославства, традиції роду, колоніальна мораль.

Назвавши моду в її найширшому значенні серед інших цивілізаційних загроз суспільству, П. Куліш у своєму циклі «Листи з хутора» дав серйозну критичну оцінку досягненням міської культури, наголосивши, що прагнення марнославної особи будь-якою ціною продемонструвати оточенню формальну підтримку загальних тенденцій

– смаків, поглядів, манер, уподобань, статків тощо – є прямим шляхом до деморалізації самої людини і духовного та морального занепаду її роду. Осередками «комфортабельної життя», де «мати, мужичка в панській шляпці, через нужду або через ледачу свою вихованість, рідну дочку продає» [1, с. 245] чи де складено ціну, «скільки одступного взяти грішми або чим іншим, за рідного батька, матір, брата, сестру або й дитину» [1, с. 245], письменник назвав Москву й Петербург – лідерів «єхидних наук», центри «ледачого товариства городянського» та всесильної моди, «котра вас, городян, до тяжкої роботи або до лукавих вигадок і видумок день і ніч поганяє» [1, с. 251].

Таке ставлення П. Куліша до сучасників, що легко пускали по вітру надбання родини і залишали без належної освіти і засобів до існування власних дітей, було органічним продовженням морально-етичної позиції Г. Квітки-Основ'яненка, який через помилки й переконання свого антигероя-простака Фалалея Повинухіна («Письма к Лужницкому старцу») засудив модну в усі часи поведінку патологічного марнотратника, котрий живе «не по состоянию», не відмовляючи ненажерливій пристрасті влазити в борги, не думаючи про наслідки: «Деньги вещь общая и круглая: катая их по белу свету, живи в свое удовольствие, не отказывай себе ни в чем... Что ни случится после, но зато уж пожито! А детям что? Вот еще! Век не тот!.. нужда детей умудрит» [2, с. 40]. Несприйняття автором «Листів з хутора» фальшивих цінностей цивілізації відзначали відомі дослідники його творчості, пояснюючи це частково його романтичними уявленнями. М. Зеров зокрема наголошував, що «його знамениті листи з хутора перейнято характерним недовір'ям до міської цивілізації та прославленням хутірського життя... Куліш не хоче особливо поспішати з технічним прогресом, ладен примиритися, що на цім полі суджено нашим «українським хуторянам позаду оставатись», йому ходить про органічне злиття західноєвропейської думки і староукраїнської традиції» [3, с. 217]. На жорстке заперечення Кулішем підступної цивілізації звертав увагу і літературознавець А. Погрібний, вважаючи його глибоко вмотивованим: «... бо то, з його погляду, антицивілізація («вонюча грязь півсвіту затопила») – не тільки з забрудненням довкілля, а й з розтлінням людських душ, деморалізацією особистостей. Тож не «чугунка» (залізниця) страхала П. Куліша у його «Листах із хутора» – страхала відсутність етичного прогресу, страхала жажливе падіння моралі, витіснення духовності технократизмом і «торгом», внаслідок чого у «цивілізаторів», як він іронізував, «тільки сбыт и потребление на умі» [4, с. 340].

Не тільки у публіцистиці, а й у приватному листуванні П. Куліш залишався противником міської культури. Дослідник епістолярію письменника Ю. Шерех зазначив: «Не знайдемо в Куліша висловів про потребу розвивати промисловість, зате часто висловлювався він проти урбанізації, проти міста, яке він визнавав хіба як конечне зло...» [5, с. 30].

Безумовно такі переконання П. Куліша мали певний резонанс і впливали на світогляд його прихильників, які у контексті русифікаторської політики царизму, що широко охоплювала насамперед великі міста, вкрай критично ставились до насадження чужої мови, культури, наукових знань, смаків, стилю поведінки тощо в середовищі українських міщан, власників сільських маєтків, різного достатку інтелігенції – тобто в середовищі більшою чи меншою мірою освічених людей. Такі тенденції були тісно пов'язані з осудливим ставленням української творчої еліти, зокрема письменників і публіцистів, до явища відступництва, яке виявилось у великої частини українців через їхнє прагнення зробити кар'єру, досягти фінансового й суспільного успіху шляхом вимушеної асиміляції в світ чужих цінностей чи добровільної відмови від власної національності.

Висловлене П. Кулішем несприйняття сумнівних цивілізаційних новацій та їхнього деструктивного впливу на збереження особистістю національних традицій знайшло свою інтерпретацію у творчості І. Нечуя-Левицького, де набуло форми

пильного дослідження суспільно-історичного й психологічного типу перевертня-марнотратника, емоційно глухого до проблем не тільки свого народу, а й власної родини. Джерела ренегатства письменник почав з'ясовувати уже в ранніх своїх творах («Дві московки»), а найяскравіші постаті перевертнів з'явилися у повістях і романах «Князь Єремія Вишневецький», «Причеп», «Неоднаковими стежками» тощо. Ставлення І. Нечуя-Левицького до П. Куліша було глибоко шанобливим, але й об'єктивним, бо не все у світогляді автора «Листів з хутора» він вважав історично справедливим. Так у приватних листах до різних адресатів І. Нечуй-Левицький згадував про своє враження від знайомства з П. Кулішем та його дружиною («ця знайомість додала мені моральної сили на чужині: мені було з ким душу одвести» [6, с. 326]), схвалював Кулішеві неологізми в перекладі Святого письма («бо це закон розвитку кожної книжної мови, коли вона поступає вперед» [7, с. 387]), високо цінував його поетичне обдарування («як на мій погляд, Куліш мав великий талант» [8, с. 370]), переймався матеріальним становищем Кулішевої вдови тощо. Однак щодо його поглядів на «українську минувшину» І. Нечуй-Левицький був переконаний, що автор «Драмованої трилогії» освітив історію «неправдивим світлом» [9, Т. 10, с. 372].

Творчість І. Нечуя-Левицького, його переконання та публіцистичний доробок, мовно-стилістичні та історичні аспекти тривалий час вивчаються такими сучасними науковцями, як І. Приходько, М. Чернописький, О. Гнідан, Н. Сологуб, С. Єрмоленко, Н. Рудецька, Г. Карпенко, Я. Муравецька та інші, однак феномен перевертня-марнотратника як суспільного типу, що постав у процесі утвердження культу споживання та внаслідок наступу міської цивілізації та традиційний життєвий уклад українців, залишається в літературознавстві дослідженим недостатньо – у цьому *наукова новизна* нашої статті. *Актуальність* дослідження полягає у прискіпливій увазі автора повісті «Неоднаковими стежками» до причин і наслідків нехтування особистістю етико-моральною й культурною пам'яттю свого роду, до згубного впливу фальшивої міської цивілізації на психоемоційне та фінансове становище української інтелігентної родини з колоніальним синдромом.

Своє обурення мораллю цивілізаційних пристосуванців висловив І. Нечуй-Левицький, аналізуючи одну із драм М. Старицького, де дорікнув авторові його мимовільним і випадковим схваленням процесу «перевертання козаків у московських солдат» і наголосив, що «перевертенство українців у москалів... й тепер панує в наших вищих станах горожан чиновного, а особливо воєнного люду» [10, с. 70].

Мета дослідження – на основі аналізу повісті І. Нечуя-Левицького «Неоднаковими стежками» з'ясувати особливості інтерпретації письменником постатей української інтелігенції 70-х – 90-х років XIX століття у контексті кийського міського життя як середовища, яке сприяло формуванню свідомості й стилю поведінки перевертня-марнотратника. *Об'єкт* – повість «Неоднаковими стежками» І. Нечуя-Левицького. *Предмет* – творче переосмислення Кулішевих поглядів на міську цивілізацію у повісті І. Нечуя-Левицького, де відображено умови і наслідки формування в середовищі міської цивілізації психологічного типу егоцентричної особистості, скаліченої суспільними тенденціями споживання і гедонізму.

Вплив зросійщеного міста на систему цінностей особистості І. Нечуй-Левицький вважав незаперечним і тісно пов'язував його наслідки із явищем, яке назвав перевертенством. Письменник був переконаний, що перевертенство – визначальна риса людини, готової заради особистої вигоди, задоволення фізіологічних потреб чи модних трендів свого часу вдатись до суспільної мімікрії, знехтувавши інтересами не просто власної родини, а навіть дітей. Пристосування і життя напоказ, як показує І. Нечуй-Левицький у повісті «Неоднаковими стежками», – ознака інфантильності особи, відсутності національної й громадянської свідомості та готовності прокладати власний життєвий шлях, браку переконань та моральних сил протистояти випробуванням. У повісті автор на тлі богомного життя кийських міщан (театри, оперетки, нічні розваги, вільне кохання, руйнування сім'ї тощо) відображає

побут і життєві ідеали двох поколінь української інтелігенції – родини київських «буржуазок» Таїси Андріївни і Люби Сватківських та зятя-приймака Елпідифора Ванатовича і сім'ї дідичів козацького походження із села Деркачівки під Києвом Гуковичів – Теклі Опанасівни, її чоловіка та дочок Меласі й Лідії. Навіть час описуваних подій І. Нечуй-Левицький визначає конкретно: «дія діялась в другій половині вісімдесятих років XIX віку, коли здебільшого вже почали потроху пропускати деякі українські книжки народні й дрібні, і чималі» [11, с. 324].

У творі можна помітити не лише цінні замальовки й характеристики київського життя, а й зіставлення міста і села на кількох рівнях: емоційно-психологічному, побутово-господарському, звичаєвому, ціннісному, культурно-освітньому тощо. Персонажі повісті кожен по-своєму і різною мірою зазнають деструктивного впливу цивілізації, дехто – впливу тільки Києва, а такі, як Михайло Уласевич, і особливо Елпідифор Ванатович, – ще й Петербурга, підтверджуючи слушність Кулішевої думки про те, що міста «величаються своїми архітектурами та живописами, та театрами, та музикою і поезією, а того й не збагнуть, що все те іскуство велике служить найбільш людській гордині та роскоші» [1, с. 254].

У центрі уваги автора – як міські пані Сватковські та «начальник над тюрмами в губернії» Ванатович, так і «цікаві сільські лепетушки» Гуковичеві. Всі вони наділені практичними рисами, увагою до модних тенденцій в одязі, розвагах, меблях, побутових дрібничках, стравах, театральних смаках, ліберальних поглядах на шлюб і вільне кохання тощо. Вони – природжені споживачі, задоволення особистих примітивних потреб яких доведено до культу власної особи, їхня стихія – «розкіш та непокійна мода [1, с. 255]. Мати і дочка Сватковські, іронічно зауважує письменник, – недалекі ледачі жінки, неосвічені та нерозвинені інтелектуально, які «з оксамиту та шовку не вилазили» [11, с. 271] та провадили життя «в розмовах за убрання, за моди, в оповіданнях за знайомих, за міські скандали, за чийсь залицяння» [11, с. 274], «провадили вони часом розмову за театр, за артистів та театральні модні вистави, а найбільше за модні оперетки... і в цьому була уся їх просвітність...» [11, с. 271].

Впадає у вічі гонитва київських «буржуазок» за багатим зовнішнім виглядом, небажанням зазирнути в недалеку перспективу, де через надмірні витрати їх чекають розорення і злидні. Детально описуючи помешкання Сватковських, І. Нечуй-Левицький підкреслює хворобливу пристрасть господарів до роскоші, прикрас в інтер'єрі, який справді вишуканий і не позбавлений художнього смаку. І хоча «пишнота» коштує шалених грошей, мати з дочкою і зятем не переймаються боргами, легко продають майно, умисно підкреслюють свою любов до коштовних побутових дрібничок. Детально описані автором дорогі меблі у квартирі жінок стають символом міської цивілізації (недаремно ж такі самі меблі привозять у своє село Деркачівку їхні приятельки Текля Опанасівна і Мелася Гуковичі), фетишем, запорукою приналежності до суспільної верхівки, підіймають власницям самооцінку тощо. Водночас із тонкою іронією згадує автор і про реальні уподобання та смаки героїнь, адже на тлі роскоші «нігде в кабінеті і в покоях не видно було ні однісінької книжки, навіть для людського ока, як інколи кладуть в багатих світлицях по столах» [11, с. 271].

Гардеробна кімната у цих київських модниць схожа на бібліотеку, але в численних шафах попід стінами зберігаються не книжки, а наряди. Мати з дочкою – дами не просто передових поглядів і вільних норовів, а ще й не закріпачені суворою мораллю. Люба, наприклад, з п'ятого класу гімназії вийшла заміж за набагато старшого чоловіка (який, до слова, розтринькав згодом усе своє майно), а потім розлучилась із ним і стала жити невінчаною із вродливим урядовцем Ванатовичем, мало зважаючи на думку знайомих. Таїса Андріївна і Люба – близькі подруги, перша з яких богомільна, а друга – забобонна, що, однак не заважає їм пліткувати про інших, обговорювати амурні історії чи скандали. Стиль їхнього спілкування – гра, удавання, маскуваність. Впадає у вічі звичка «турботливої» Люби розпитувати по телефону знайомих про їхнє здоров'я, обговорювати їхні хвороби винятково для

того, аби під час візитів мати пікантну тему для розмови. Люба не уявляє свого життя без дорогих щоденних подарунків і сама любить обдаровувати коханого Елпідифора коштовними дрібничками, правда, за мамині гроші. Руки у неї (як і в її чоловіка, раз-у-раз нагадує письменник), сяють від золотих каблучок, а уві сні вона бачить себе першою красунею на карнавалах у Парижі і Ніцці, пишною фіалкою, проте автор називає героїню бадиліною і бур'яниною, маючи на увазі нікчемність її інтересів і безцільність пустиго життя.

Чи не найколеритніша у повісті постать марнотратника – Елпідифор Ванатович – «пещений петербурзький джигун і франт, що кохавсь в убранні незгірше своєї Любки і тещі» [11, с. 280]. Ванатович – персонаж із рисами психопата і деспота, син київського урядовця, який довго служив у Петербурзі. Як особистість Елпідифор сформувався в чужому середовищі, де здобув університетську освіту, і, повернувшись до Києва тюремним начальником, глибоко зневажав провінційність рідного міста і сільські манери подруги своєї дружини. Ванатович – перевертень і син перевертня, невірний егоїст і самозакохана жертва комплексу нарцисизму. Його бездоганна атлетична постать насправді є результатом кравецьких хитрощів підкладати вату на потрібні місця в одязі, а врода – наслідком косметичної майстерності фарбувати вуса, запудрювати прищі на обличчі та накладати грим. Однак гротескність фігури чепуруна, зтягнутого в корсет, викликає не тільки сміх, а й тривогу, бо його легкі й аристократичні в присутності жінок манери змінюються нападами агресії, брутальності, неконтрольованого гніву, спалахами люті на службі, де він до крові б'є підлеглих «по морді» кулаком у золотих перстнях. Елпідифор – унікум у сенсі легковажного, безвідповідального ставлення до життя, до родини. Штукар і картяр, майстер пародій і карикатур, він не квапиться витратити платню на родинні потреби, бо найбільше його захоплення – кидати гроші на вітер: «Він доставав на рік кілька тисяч карбованців, але ці тисячі теж якось розтавали в його гарячих руках і крапали дрібним дощем крізь пальці та золоті перстні... Гроші в його витрушувались та розвіювались, неначе полова на вітрі» [11, с. 285]. Генетичний українець, Ванатович був охайний і дбав про формальний порядок і на службі, але «як годували провинників та душолюбів, що вони їли та пили, – про це йому було байдужісінько» [11, с. 287].

Кепкуючи над персонажем, І. Нечуй-Левицький підкреслює його хворобливу увагу до власної зовнішності: виходячи з дому, Елпідифор здійснював «справдешний обряд вмивання, убирання та прикрашування», «довго вовтузився коло своєї особи» [11, с. 299]. Остаточо занапали героя генеральський чин та орден, бо, втративши відчуття реальності, він став поводитися на службі «по-султанськи», брав хабарі, програв у карти багато державних грошей, за що після доносу і суду був висланий на Сибір, де невдовзі й закінчив своє життя.

Представниками сільської української інтелігенції у повісті «Неоднаковими стежками» є родина Гуковичів, нащадків давнього козацького роду. Їхній маєток у Деркачівці неподалік Києва письменник називає давнім дідицьким гніздищем, яке пам'ятало ще «вольну Україну». Це своєрідний антипод галасливому суєтному місту, певною мірою кулішівський хутір з його старосвітською простотою, гостинністю, старовинним парком, з левадами, садками і духом вільного роздолля. Валка навантажених модними київськими меблями возів, що їх прислали в Деркачівку Текля Опанасівна та Мелася після відвідин міських приятельок Сватківських, ніби втілюють інвазію чужих тенденцій у здоровий сільський організм традиційного господарства. Варто наголосити, що сім'я Гуковичів хоч і зберігає прості звичаї та говорить вдома українською мовою, формально освічена, батько має фах інженера, дочки володіють іноземними мовами і бували в Європі. Дружина і діти побували на відпочинку в Римі, Парижі, Лондоні, Мадриді, Толедо, Гренаді, Фінляндії тощо. Все їхнє господарство, як і фінансовий добробут тримається винятково на невсипущій праці старого Гуковича – хазяйновитого, ощадливого та охайного чоловіка, найбільшою гризотою якого стає марнотратність дружини і старшої дочки Меласі,

найбільш вразливих перед принадами міської цивілізації. Ставлення до них письменника насмішкуює й осудливе. Текля Опанасівна й Мелася, попри досвід європейських подорожей, досить малокультурні, заздрісні сільські «лепетухи», які, приятелюючи з «буржуазками», глибоко їх зневажають за нешляхетне походження. Вибираючись до Києва, ці практичні дами «так вилічували та приганяли свої одвідни, що в одних знайомих потрапляли на обід, в других – на вечірній чай, в третіх – на сніданок» [11, с. 285]. Навіть знання мов для Меласі – тільки засіб втекти від нудьги на закордонному відпочинку, а не крок до самовдосконалення. Її освіченість не принесе користі навіть власним дітям, бо вона зовсім не займається їхнім вихованням.

Шлюб Меласі з Михайлом Уласевичем – прикра помилка, бо кожен із подружжя, не маючи ніяких справжніх почуттів, одружився заради егоїстичного інтересу: Меласю привабили в нареченому весела вдача і безтурботність, а Уласевича – добре доглянуте господарство Гуковичів, яке він розглядав як гарантію свого вільного від обов'язків і забезпеченого життя. Уласевич – спритний брехун і пройдисвіт, якого Таїса Андріївна незлобливо називає волоцюгою, джигуном, жевжиком і штукарем, а ще він типовий продукт «ледачого товариства городянського» [1, с. 246]. Цей мисливець за посагом «тинявся по службах» у Петербурзі, набрався там зневаги до всього, що не столичне та аристократичне, «любив точить за себе брехні на всі заставки, бо був брехливий на вдачу, ще й любив чваниться» [11, с. 291]. Мода на ліберальність змушує його брехати про переслідування за політичні погляди, бажання сподобатись Гуковичу – про захоплення бджільництвом, охота справити враження на Меласю – про участь у різних товариствах. Одружившись, Уласевич не тільки втікає від господарських клопотів у маєтку тестя, а й так само, як і його жінка, тягне зі старого гроші на розваги в Києві, зустрічі й обіди з товаришами та актрисами, гру в карти. Не відстає від нього й Мелася.

Її постать вирізняється у творі тим, що вона, ображена зневагою чоловіка, вирішує бути сучасною самостійною жінкою. На перший погляд вона діяльна, рішуча та енергійна, має музичну освіту, сміливо відкидає традиції і салонні забобони, але насправді вона переступає моральні закони й елементарні правила пристойності, що позначається на її репутації серед київських знайомих. У таких персонажах, як Мелася та її чоловік, впадає у вічі відсутність перспективного критичного мислення, споживацький спосіб існування, брак співчуття до літніх батьків, змушених утримувати вже не тільки дітей, а й онуків. Вони не здатні з власної волі обмежити себе ні в чому навіть заради найближчих людей, особливо в комфорті та розвагах, запропонованих великим містом, що неминуче призводить до зруйнування тихої ідилії села, запровадженої в родовому маєтку Деркачівці попередніми поколіннями.

Згадавши, що з часом Мелася стала матір'ю двох дітей, письменник зовсім не показує стосунків героїні з ними, адже для неї вони стали тягарем на шляху до особистого щастя, якого вона так активно шукала поза домом. Прикметно, що родинне гніздо Гуковичів невпинно руйнується і у фінансовому, і в сімейному сенсі, бо не лише розпадаються шлюби і самої Меласі, і її батьків, а й зазнає повного банкрутства все господарство через великі банківські борги. Таким чином, у повісті представлений вже не тільки конфлікт поколінь, а й конфлікт цивілізаційних цінностей, в якому, на жаль, привабливішою для пересічного споживача видається міська розважальна культура, а не традиції патріархального села. У творі І. Нечуя-Левицького, зрозуміло, немає ідеалізації хуторянського життя, як у деяких його літературних попередників, але наслідки тяжіння людини до міста показані повною мірою. І справа навіть не в технічному прогресі (залізниця, електрика, телефон та ін.), а в духовних та моральних втратах персонажів.

Впадає у вічі і те, що мотив гонитви за модою та розвагами органічно поєднаний у повісті з характерною для прози письменника наскрізною темою перевертня-відступника, що підсилює психо-емоційне сприйняття низки персонажів.

Схожими на Сватківських, Ванатовича та Меласю Гукович і Михайла Уласевича типами є у творі і другорядні персонажі – гультьай-марнотратник Некрашевич, зосереджена на любовних пригодах попадя Ладковська, Масина київська подруга Марковецька та інші. Проте недаремно автор конкретно окреслив події повісті другою половиною 80-х років XIX століття, бо мав на меті протиставити легіонові прихильників шлункових інтересів ще невеличку, але соціально й національно свідому групу нової інтелігенції, яка на тлі певних політичних послаблень у переслідуванні українських ідей намагалась принести користь своєму народові, йти у майбутнє іншими стежками. Це молодша дочка Гуковичів Лідія, лікар Яків Уласевич, сестри Матушевські, вчитель Парафієвський, фельдшер Вербицький. Плани Лідії навчитись за кордоном нових технологій виготовлення сиру та виробництва полотна, аби поширювати їх серед місцевих селян, свідчать про помічену ще П. Кулішем рису освіченого хуторянина – бути європейцем навіть поза міською цивілізацією. Однодумцями Лідії є сестри Матушевські, які навчаються в Європі задля власного розвитку, вирощують на продаж лікарські рослини, дбають про селян, ведуть господарство розумно й ощадливо. Вони навіть заводять у своєму селі «денне пристановище для малих дітей» [11, с. 407] на час жнив, аби матерям не доводилось залишати малят вдома без догляду.

Особливої симпатії заслуговує рідний брат Михайла Уласевича – чесний лікар Яків Уласевич, який завів у селі практику, перебравшись через обставини з Києва. Молодого хлопця вражає бідність і затурканість народу – і це спонукає його до активної роботи: «...в його думці майнули недавно перебуті часи університетського життя, пригадалися студентські товариства, пригадалися несамохить палкі розмови за змагання за долю України, за культурність, за просвіту й розвиток темної городянської й селянської маси» [11, с. 322]. Як і герой роману «Хмари» Радюк, так і Яків Уласевич має цілком конкретні плани щодо просвіти народу: «розпускати» поміж селянами українські книжки; залучати помічників з-поміж активних селян; написати і надрукувати зрозумілою селянам мовою книжечки з медицини та переконати їх звертатись по допомогу до фахових лікарів, а не місцевих знахарів; заснувати при школах читальні для охочих до освіти селян тощо.

Знаменно, що лікар Уласевич не тільки планує ці заходи, а й успішно здійснює їх за сприяння місцевого вчителя і фельдшера, а ще заохочує до освітнього процесу розумного селянина Никона Кучму, організатора народного хору і розповсюджувача книжок серед односельців. Таким чином, ставлення до селянина як об'єкта навчання та впливу, що його помічаємо в П. Куліша, І. Нечуй-Левицький трансформує у рівноправні взаємини із свідомим селянином, якого слід не лише навчати й підтримувати, а й залучати до спільної праці, на народні знання якого слід опиратись. На жаль, так успішно започаткований Яковом Уласевичем просвітній процес привернув увагу урядників та поліції і швидко закінчився необхідністю молодому патріотові виїхати на Кавказ, рятуючись від політичних переслідувань.

Згадуючи, що закохані Лідія Гукович і Яків Уласевич змушені були з благословення матері жити у парі невінчані (як, до речі, й Люба Сватківська з Ванатовичем), автор жодною мірою не засуджує порушення ними церковних звичаїв, бо його думка збігається з позицією лікаря Уласевича: «Єднання ідей, єднання душ – це велика потаємна сила між людьми, що єднає їх між собою. Де буде єднання людей, єднання душ, де буде однаковість поглядів, там доконечно буде згода і мирнота і в житті, там тільки буде щастя» [11, с. 417].

Висновки. Критичне ставлення П. Куліша до міської культури і мегаполісних тенденцій різних історичних епох культивувати людське *ego* та орієнтуватись на «ледащицю»-моду знайшло вдячний ґрунт у світогляді й творчості І. Нечуя-Левицького. Активно розробляючи тему «перевертенства» та його джерел ще в ранніх повістях і оповіданнях, письменник органічно поєднав її з кулішевими мотивами згубного впливу національно чужої міської цивілізації (через освіту, військо, культуру, бюрократичні інституції тощо) на особистість, яка, заохочена

розвивати суто індивідуальні потреби та зневажати моральні цінності й традиції роду, приречена на духовний, фізичний, матеріальний занепад. Небезпечні тенденції надмірного споживання і збуту, помічені П. Кулішем як закономірність розвитку суспільства, І. Нечуй-Левицький показує в житті і взаєминах своїх персонажів-марнотратників як головні рушійні сили їхньої поведінки, а марнославність вважає однією із найсерйозніших вад виховання, психічною недугою, причиною кризи в особистому житті і зруйнування родинного добробуту.

MOTIVES OF «LETTERS FROM THE FARM» BY KULISH IN A STORY BY I. NECHUI-LEVICKY «UNEQUAL PATHS»

Kalantaievska H.

Candidate in Philology, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0001-8727-9427>

Sumy State University

2, Rymnyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

g.kalantaevskaya@journ.sumdu.edu.ua

Sypchenko I.

Candidate in Social Communication

<https://orcid.org/0000-0003-3323-3786>

Sumy State University

2, Rymnyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

i.sypchenko@journ.sumdu.edu.ua

P. Kulish considered the farmer traditions in the context of natural harmonious life and observance of the laws of Scripture as an effective defense against the victorious advance of global urban civilization on the spiritual and moral-ethical space of his contemporary. The writer's attitude to the threats to the Ukrainian society, which went from cultivating consumer tastes, the desire to compete in the pursuit of comfort and fashion, supported in his work I. Nechui-Levitsky, tracing in the story "Unequal paths" the path of rapid decline of two families (rural and countryside), as a result of their capture of the false values of the world of accumulation and vanity.

The proposed article traces the organic connection and creative interpretation of P. Kulish's views expressed in the journalistic series "Letters from the Farm", with the ideological sounding of I. Nechuy-Levitsky's "Unequal Paths", in which the author explored the causes and catastrophic consequences of neglecting genus traditions and choosing it as priorities for self-centeredness and hedonism. Attention is drawn to the close connection of the influence of irradiated Kiev (or St. Petersburg) on the heroes of the work (Vanatovich, Mikhail Ulasevich) with their internal readiness to become werewolf adapters for the career, state awards or approving reviews in urban private salons.

The article analyzes the writer's characteristics and sketches of rural and Kiev bohemian life on emotional, psychological, household, economic, custom, value, cultural and educational levels, emphasizes on presented in the work conflict not only the generation of parents and children, but also on conflict - values colonial morality and entertainment culture, on the one hand, and traditions of the genus and true education, on the other. Also it is showed the figures of new heroes of society, whose life paths are directed not to the search for pleasure, but to help their people through enlightenment and introduction of modern technologies in agriculture.

Keywords: rural civilization, a world of accumulation and vanity, traditions of the genus, colonial morality.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куліш П. Листи з хутора / П. Куліш // Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. – 586 с.
2. Квітка-Оснoв'яненко Г. Письма к Лужницкому Старцу / Г. Квітка-Оснoв'яненко // Твори: У 8 т. – К.: Дніпро, 1970. – Т. 8. 379 с.
3. Зеров М. Літературне життя 60-х рр. «Основа» / М. Зеров // Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2. – 601 с.
4. Погрібний А. «Гарячий Куліш» / А. Погрібний // Поклик дужого чину: статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика. – К.: ВЦ «Просвіта», 2009. – 680 с.
5. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах / Ю. Шерех // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: У 3 т. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 2. – 367 с.
6. Нечуй-Левицький І. Лист до О. Огоновського від 24 липня 1890 р. / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – 587 с.
7. Нечуй-Левицький І. Лист до Б. Грінченка від 15 липня 1901 р. / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – 587 с.
8. Нечуй-Левицький І. Лист до М. Грушевського від 11 грудня 1900 р. / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – 587 с.
9. Нечуй-Левицький І. Лист до Б. Грінченка від 24 лютого 1901 р. / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – 587 с.
10. Нечуй-Левицький І. Критичний огляд / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – 587 с.
11. Нечуй-Левицький І. Неоднаковими стежками / І. Нечуй-Левицький // Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 8. – 451 с.

REFERENCES

1. Kulish P. Letters from the farm. Works in 2 volumes. Kyiv, Dnipro, 1989, Vol. 2. 586 p.
2. Kvitka-Osnov'yanenko G. Letters to the Luzhnitsky Elder. Works in 8 volumes. Kyiv, Dnipro, 1970, Vol. 8. 379 p.
3. Zerov M. The Literary Life of the 60's "Osнова". Works in 2 volumes. Kyiv, Dnipro, 1990, Vol. 2. 586 p.
4. Pogribnyj A. Hot Kulish. The call for a strong act: articles, portraits, silhouettes, approximations, journalism. Kyiv, Prosvita, 2009. 680 p.
5. Sherex Yu. Kulish's letters and Kulish in letters. Rapids and beyond rapids. Literature. Art. Ideologies. Kharkiv, Folio, 1998. Vol. 2. 367 p.
6. Nechuj-Levyczkij I. Letter to O. Ogonovskij dated July 24, 1900. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1968. Vol. 10. 587 p.
7. Nechuj-Levyczkij I. Letter to B. Grinchenko of July 15, 1901. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1968. Vol. 10. 587 p.
8. Nechuj-Levyczkij I. Letter to M. Hrushevsky dated December 11, 1900. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1968. Vol. 10. 587 p.
9. Nechuj-Levyczkij I. Letter to B. Grinchenko dated February 24, 1901. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1968. Vol. 10. 587 p.
10. Nechuj-Levyczkij I. Critical review. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1968. Vol. 10. 587 p.
11. Nechuj-Levyczkij I. On the Different paths. Collected Works in 10 volumes. Kyiv, Naukova Dumka, 1967. Vol. 8. 587 p.

Надійшла до редакції 10 липня 2019